

AUTORITATEA EUROPEANĂ PENTRU PROTECȚIA DATELOR

Rezumatul avizului AEPD privind manipularea online și datele cu caracter personal

(Textul integral al prezentului aviz poate fi consultat în limbile engleză, franceză și germană pe site-ul AEPD www.edps.europa.eu)

(2018/C 233/06)

Digitalizarea societății și economiei are un impact mixt asupra angajamentului civic în procesul decizional și asupra barierelor din calea implicării publice în procesele democratice.

Sistemele de analiză a volumelor mari de date și cele de inteligență artificială au făcut posibilă adunarea, combinarea, analiza și stocarea pe termen nelimitat a unor volume masive de date. În ultimele două decenii a apărut un model de afaceri dominant pentru majoritatea serviciilor web, care se bazează pe urmărirea persoanelor online și culegerea de date privind caracterul lor, sănătatea, relațiile și gândurile și opiniile lor în vederea generării de venituri din publicitatea digitală. Aceste piețe digitale au ajuns să fie concentrate în jurul câtorva companii care acționează ca gardieni eficienți ai internetului și dețin valori de capitalizare bursieră ajustate la inflație mai mari decât orice alte companii din istorie.

Acest ecosistem digital a conectat persoane din întreaga lume cu peste 50 % din populația de pe internet, chiar dacă foarte inegal din punct de vedere al situației geografice, al înstării și al genului. Optimismul inițial referitor la potențialul instrumentului numit internet și al mijloacelor de comunicare socială pentru angajament civic a dat naștere unor îngrijorări legate de manipularea persoanelor, mai întâi prin culegerea constantă de informații adeseori intime despre acestea, apoi prin controlul asupra informațiilor pe care le văd online în funcție de categoria în care sunt puse. Cererea virală de numeroase servicii bazate pe algoritmi reprezintă o sursă esențială de valoare, cu produse și aplicații concepute pentru a intensifica la maxim atenția și dependența. Interconectarea, cel puțin pe modelul actual, a dus la diviziune.

Dezbaterea rezultantă s-a concentrat în jurul informațiilor înșelătoare, false sau indecente („conținut”) oferite oamenilor cu intenția de a influența discursul politic și alegerile, un fenomen ajuns să fie etichetat ca „știri false” sau „dezinformare online”. Soluțiile s-au axat pe măsuri de transparență, menționând sursa informațiilor, dar neglijând responsabilizarea entităților din ecosistem care profită de pe urma comportamentului dăunător. Între timp, concentrarea piețelor și creșterea dominației platformelor reprezintă o nouă amenințare pentru pluralismul mass-media. Pentru AEPD, această criză de încredere în ecosistemul digital ilustrează dependența reciprocă dintre confidențialitate și libertatea de exprimare. Reducerea spațiului intim pe care persoanele îl au la dispoziție ca urmare a supravegherii inevitabile de către companii și guverne are un efect paralizant asupra capacității și bunăvoinței persoanelor de a se exprima și de a stabili relații în mod liber, inclusiv în sfera civică atât de esențială pentru sănătatea democrației. Așadar, prezentul aviz se preocupă de modul în care sunt folosite informațiile personale pentru a ținti cu exactitate persoanele și grupurile în ceea ce privește conținutul specific, drepturile fundamentale și valorile aflate în joc, precum și legile în materie în vederea reducerii pericolelor.

AEPD aduce argumente de mai mulți ani cu privire la necesitatea unei colaborări mai bune între autoritățile pentru protecția datelor și alte autorități de reglementare pentru protejarea drepturilor și intereselor persoanelor în societatea digitală, acesta fiind motivul pentru care am lansat în anul 2017 Centrul digital „Clearing house”. Având în vedere îngrijorările legate de posibilitatea exploatarei de către campaniile politice a spațiului digital pentru a eluda legile existente, (1) considerăm că acum este momentul ca această colaborare să fie extinsă la autoritățile de reglementare electorală și audiovizuală.

1. DE CE PUBLICĂM PREZENTUL AVIZ

(i) Dezbateri publice intense în desfășurare

În prezent are loc o dezbateri publice intense cu privire la impactul vastului și complexului ecosistem de informații digitale al zilelor noastre nu numai asupra economiei de piață, ci și asupra economiei politice, asupra modului în care mediul politic interacționează cu economia. Marile platforme se situează în centrul acestui ecosistem, având de câștigat în mod disproporționat de pe urma creșterii publicității digitale, și astfel își sporesc puterea relativă pe măsură ce aceasta se dezvoltă. Datele cu caracter personal sunt necesare pentru a segmenta, ținti și personaliza mesajele transmise persoanelor fizice, însă majoritatea agenților de publicitate nu sunt conștienți de maniera în care sunt luate aceste decizii, iar majoritatea persoanelor fizice nu conștientizează modul în care sunt folosite. Sistemul recompensează conținutul senzațional și viral și în general nu face distincție între agenții de publicitate, fie ei comerciali sau politici.

(1) A se vedea, de exemplu, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/election-2017-facebook-ads-marginal-seats-tories-labour-outdated-election-spending-rules-a7733131.html> [accesat 18.3.2018].

Revelațiile privind modul în care au fost propagate dezinformări deliberate („știri false”) prin intermediul acestui sistem au dus la teama că integritatea democrațiilor s-ar putea afla în pericol. Sistemele de Inteligență Artificială – a căror piață este, la rândul ei, caracterizată prin concentrare – sunt ele însele alimentate de date și, dacă rămân neverificate, vor spori îndepărtarea și lipsa de responsabilizare a procesului decizional în acest context.

(ii) **Relevanța legislației privind protecția datelor și campaniile politice**

Drepturile fundamentale la confidențialitate și la protecția datelor sunt în mod evident un factor crucial în remedierea acestei situații, motiv pentru care această problemă constituie o prioritate strategică pentru toate autoritățile independente de protecție a datelor. În *Rezoluția privind utilizarea datelor cu caracter personal pentru comunicare politică* din anul 2005, autoritățile de reglementare în materie de protecția datelor au enunțat anumite preocupări esențiale referitoare la protecția datelor în întreaga lume cu privire la prelucrarea tot mai extinsă a datelor cu caracter personal de către entități necomerciale. Aceasta făcea în mod special referire la prelucrarea „datelor cu caracter sensibil legate de convingeri sau activități morale și politice reale sau ipotetice sau la activități de votare” și la „stabilirea invazivă de profiluri ale diferitelor persoane clasificate în prezent – uneori în mod inexact sau pe baza unui contact superficial – ca simpatizanți, susținători, adepți sau partizani”⁽¹⁾. Rezoluția internațională îndemna la aplicarea cu mai multă rigurozitate a normelor de protecție a datelor privind minimizarea datelor, prelucrarea legală, consimțământul, transparența, drepturile persoanelor vizate, limitarea la scop și securitatea datelor. Acum ar putea fi timpul să reînnoim acest îndemn.

Legislația UE privind protecția datelor și confidențialitatea comunicărilor electronice se aplică colectării datelor, stabilirii de profiluri și ținirii cu exactitate și, dacă este corect pusă în aplicare, ar trebui să ajute la minimizarea daunelor produse de încercările de a manipula persoanele fizice și grupurile. Partidele politice care prelucrează datele alegătorilor din UE intră sub incidența RGPD. RGPD definește datele cu caracter personal care dezvăluie opinii politice drept categorii speciale de date. Prelucrarea acestor date este în general interzisă, mai puțin în cazul în care se aplică una dintre scutiurile enumerate. În contextul campaniilor politice, următoarele două scutiri sunt în mod special relevante și merită citare integrală:

- „(d) prelucrarea este efectuată în cadrul activităților lor legitime și cu garanții adecvate de către o fundație, o asociație sau orice alt organism fără scop lucrativ și cu specific politic, filozofic, religios sau sindical, cu condiția ca prelucrarea să se refere numai la membrii sau la foștii membri ai organismului respectiv sau la persoane cu care acesta are contacte permanente în legătură cu scopurile sale și ca datele cu caracter personal să nu fie comunicate terților fără consimțământul persoanelor vizate;
- (e) prelucrarea se referă la date cu caracter personal care sunt făcute publice în mod manifest de către persoana vizată; [...].
- (g) prelucrarea este necesară din motive de interes public major, în baza dreptului Uniunii sau a dreptului intern, care este proporțional cu obiectivul urmărit, respectă esența dreptului la protecția datelor și prevede măsuri corespunzătoare și specifice pentru protejarea drepturilor fundamentale și a intereselor persoanei vizate.”

Considerentul 56 clarifică articolul 9 alineatul (2) litera (g): „[i]n cazul în care, în cadrul activităților electorale, funcționarea sistemului democratic necesită, într-un stat membru, ca partidele politice să colecteze date cu caracter personal privind opiniile politice ale persoanelor, prelucrarea unor astfel de date poate fi permisă din motive de interes public, cu condiția să se prevadă garanțiile corespunzătoare”.

Mai multe autorități pentru protecția datelor au elaborat norme sau orientări legate de prelucrarea datelor în scopuri politice:

- În martie 2014, Autoritatea italiană pentru protecția datelor a adoptat norme cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal de către partidele politice. Normele au evidențiat interdicția generală de a utiliza date cu caracter personal făcute publice pe internet, de exemplu pe rețele de socializare sau pe forumuri, în scopuri de comunicare politică, dacă aceste date au fost culese în alte scopuri⁽²⁾.
- În noiembrie 2016, Comisia națională franceză pentru protecția datelor (CNIL) a furnizat orientări suplimentare la recomandările sale din 2012 privind comunicarea politică, precizând normele de prelucrare a datelor cu caracter personal pe rețelele de socializare. În special, CNIL a subliniat faptul că acumularea de date cu caracter personal aparținând votanților pentru a le stabili profilul și a-i viza pe rețelele de socializare poate fi legală numai dacă are la bază consimțământul ca temei pentru prelucrarea datelor⁽³⁾.

⁽¹⁾ Rezoluția poate fi consultată aici <https://icdppc.org/wp-content/uploads/2015/02/Resolution-on-Use-of-Personal-Data-for-Political-Communication.pdf> [accesată 18.3.2018].

⁽²⁾ <http://www.garantepriacy.it/web/guest/home/docweb/-/docweb-display/docweb/3013267> „Provvedimento in materia di trattamento di dati presso i partiti politici e di esonero dall'informativa per fini di propaganda elettorale” publicat în Monitorul Oficial al Autorității italiene pentru protecția datelor nr. 71 din 26.3.2014 [doc. web n. 3013267].

⁽³⁾ <https://www.cnil.fr/fr/communication-politique-queles-sont-les-regles-pour-lutilisation-des-donnees-issues-des-reseaux> „Communication politique: quelles sont les règles pour l'utilisation des données issues des réseaux sociaux?” publicat de Comisia Națională pentru Informatică și Libertăți (Comisia Națională Franceză pentru Informatică și Libertăți) 8.11.2016.

- În aprilie 2017, Biroul Comisarului pentru Informații din Regatul Unit (ICO) a publicat ediția actualizată a *Ghidului pentru campanii politice*, care cuprindea de asemenea orientări privind utilizarea analizei de date în campaniile politice. ICO a explicat că, atunci când o organizație politică împuternicește o terță societate să facă analize, este foarte probabil ca societatea respectivă să reprezinte o persoană împuternicită de către operator, iar organizația – un operator. Dispozițiile specifice ale legislației în materie de protecția datelor care reglementează relația dintre operator și persoană împuternicită de către operator trebuie justificate pentru ca prelucrarea să fie legală ⁽¹⁾.

Orientările autorităților naționale pentru protecția datelor au posibilitatea de a oferi încă o interpretare autorizată a dispozițiilor legale în materie de protecție a datelor și confidențialitate, ceea ce explică diferențele de organizare a sistemelor politice naționale ⁽²⁾.

iii. Scopul prezentului aviz al AEPD

Viziunea AEPD este să ajute UE să dea un exemplu în dialogul global privind protecția datelor și confidențialitatea în era digitală prin identificarea soluțiilor de politică interdisciplinare la problemele legate de volumele mari de date și prin dezvoltarea unei dimensiuni etice a prelucrării datelor cu caracter personal ⁽³⁾. Am îndemnat la tratarea persoanei vizate ca „individ, nu doar ca un consumator sau utilizator” și am evidențiat problemele etice din jurul efectelor stabilirii predictive a profilurilor și ale personalizării bazate pe algoritmi ⁽⁴⁾. Am îndemnat la o dezvoltare responsabilă și sustenabilă a societății digitale pe baza controlului individual asupra datelor cu caracter personal ale membrilor săi, a ingineriei care ține cont de confidențialitate și a responsabilizării și aplicării coerente ⁽⁵⁾. Grupul consultativ de etică al AEPD, în raportul său din ianuarie 2018, a menționat că „țintirea cu exactitate a culegerii datelor electorale modifică regulile discursului public, reducând spațiul pentru dezbateri și schimb de idei”, ceea ce „impune de urgență o dezbateri democratică referitoare la utilizarea și exploatarea datelor pentru campanii politice și luarea deciziilor” ⁽⁶⁾.

Această problemă a utilizării informațiilor și a datelor cu caracter personal pentru a manipula oamenii și politica depășește, desigur, dreptul la protecția datelor. Mediul online personalizat, care vizează cu precizie creează „bule filtrante” în care persoanele sunt expuse la mai multe informații de același tip și iau contact cu mai puține opinii, ducând la o polarizare politică și ideologică crescută ⁽⁷⁾. Acesta sporește capacitatea de răspândire și persuasiune a poveștilor false și a conspirațiilor ⁽⁸⁾. Cercetările sugerează că manipularea fluxului de știri sau a rezultatelor căutărilor persoanelor le-ar putea influența conduita electorală ⁽⁹⁾.

Intenția AEPD este să contribuie la garantarea faptului că prelucrarea datelor cu caracter personal, în sensul RGPD, este în serviciul cetățenilor, nu invers ⁽¹⁰⁾. Progresul tehnologic nu ar trebui să fie împiedicat, ci mai degrabă dirijat în funcție de valorile noastre. Respectul pentru drepturile fundamentale, inclusiv un drept la protecția datelor, este crucial

⁽¹⁾ https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1589/promotion_of_a_political_party.pdf Biroul Comisarului pentru Informații „Ghid pentru campanii politice” [20170426].

⁽²⁾ Potrivit articolului 57 alineatul (1) litera (d) din RGPD, fiecare autoritate de supraveghere, pe teritoriul său [...] promovează acțiuni de sensibilizare a operatorilor și a persoanelor împuternicite de aceștia cu privire la obligațiile care le revin în temeiul prezentului regulament.

⁽³⁾ A se vedea *Leading by Example (Puterea exemplului): Strategia AEPD pentru perioada 2015-2019*, p. 17. După părerea noastră, „volumele mari de date” se referă la practica de a combina volume imense de informații provenite din diverse surse și de a le analiza, folosind adesea algoritmi de autoînvățare pentru informarea deciziilor. Una din cele mai importante valori ale volumelor mari de date pentru întreprinderi și guverne derivă din monitorizarea comportamentului uman, la nivel colectiv și individual, și rezidă în potențialul său predictiv; *Avizul AEPD 4/2015, Către o nouă etică digitală: Date, demnitate și tehnologie*, 11.9.2015, p. 6.

⁽⁴⁾ Profilurile folosite pentru a prezice comportamentul oamenilor riscă stigmatizarea, consolidând stereotipurile existente, segregarea și excluderea socială și culturală, această „inteligentă colectivă” subminând alegerea individuală și egalitatea de șanse. Aceste „bule filtrante” sau „camere de ecou personal” ar putea sfârși prin a înăbuși chiar creativitatea, inovația și libertatea de exprimare și asociere care au permis înflorirea tehnologiilor digitale. *Avizul AEPD 4/2015*, p. 13 (referințe omise).

⁽⁵⁾ *Avizul AEPD 7/2015 Răspunsul la provocările volumelor mari de date*, p. 9.

⁽⁶⁾ *Raportul Grupului consultativ de etică al AEPD*, ianuarie 2018, p. 28.

⁽⁷⁾ A se vedea, de exemplu, *The Economist, How the World Was Trolled (4-10 noiembrie 2017)*, vol. 425, nr. 9065, p. 21-24.

⁽⁸⁾ Allcott H. și Gentzkow M., *Social Media and Fake News in the 2016 Election (Primăvara 2017)*. Stanford University, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 31, nr. 2, p. 211-236. <https://web.stanford.edu/~gentzkow/research/fakenews.pdf>, p. 219.

⁽⁹⁾ Într-unul din experimente, li s-a spus utilizatorilor platformei sociale cum au spus prietenii lor că au votat, ceea ce a determinat la nivel statistic o creștere semnificativă a segmentului de populație (0,14 % din populația cu vârsta legală pentru a putea vota sau circa 340 000 votanți) care a votat la alegerile de la jumătatea mandatului pentru Congres din 2010; Allcott H. și Gentzkow M., *Social Media and Fake News in the 2016 Election (Primăvara 2017)*, Stanford University, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 31, nr. 2, p. 211-236, p. 219). Într-un alt studiu, cercetătorii au susținut că diferențele din rezultatele căutărilor pe Google au reușit să influențeze preferințele de vot ale alegătorilor indecși cu 20 %; Zuiderveen Borgesius, F. & Trilling, D. & Möller, J. & Bodó, B. & de Vreese, C. & Helberger, N. (2016). Should we worry about filter bubbles? (Ar trebui să ne îngrijorăm din cauza bulelor filtrante?) *internet Policy Review*, 5(1). DOI: 10.14763/2016.1.401, p. 9.

⁽¹⁰⁾ Considerentul 4 din Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE, denumit în continuare „RGPD”.

pentru a asigura corectitudinea alegerilor, mai ales că ne apropiem de alegerile din 2019 pentru Parlamentul European⁽¹⁾. Prezentul aviz este cel mai recent dintr-o serie de vaste angajamente asumate de AEPD în ceea ce privește modul în care protecția datelor trebuie aplicată pentru a satisface cele mai presante preocupări de politică publică. Acesta se bazează pe lucrările anterioare ale AEPD referitoare la volumele mari de date și la etica digitală și pe nevoia de a coordona reglementarea unor piețe competitive și echitabile⁽²⁾. În primul rând, avizul va rezuma procesul prin care datele cu caracter personal alimentează și determină ciclul predominant de urmărire digitală, țintire cu exactitate și manipulare. Apoi, va lua în considerare rolurile diferitelor entități din ecosistemul de informații digitale. Va ține cont de drepturile fundamentale aflate în joc, de principiile de protecție a datelor relevante și de alte obligații juridice relevante. În încheiere va avertiza că problema manipulării online cel mai probabil se va agrava, că o singură abordare de reglementare nu va fi suficientă în sine și că, prin urmare, autoritățile de reglementare vor fi nevoite să colaboreze de urgență pentru a aborda nu numai abuzurile localizate, ci și distorsiunile structurale cauzate de concentrarea excesivă a pieței.

7. CONCLUZIE

Manipularea online prezintă un pericol pentru societate deoarece bulele filtrante și comunitățile îngredite fac mai dificilă înțelegerea dintre oameni și schimbul de experiență dintre aceștia. Slăbirea acestui „adeziv social” poate submina democrația, dar și mai multe alte drepturi și libertăți fundamentale. De asemenea, manipularea online este un simptom de opacitate și lipsă de responsabilizare în ecosistemul digital. Problema este reală și urgentă și prezintă mari șanse de agravare pe măsură ce tot mai mulți oameni și lucruri se conectează la internet, iar rolul sistemelor de Inteligență Artificială crește. La originea problemei se află într-o anumită măsură și utilizarea iresponsabilă, ilegală sau lipsită de etică a datelor cu caracter personal. Transparența este necesară, dar nu suficientă. Gestionarea conținutului poate fi necesară, însă nu poate fi lăsată să compromită drepturile fundamentale. Prin urmare, o parte a soluției este să se pună în aplicare normele existente, în special RGPD, în mod riguros și în tandem cu alte norme legate de alegeri și pluralismul media.

Ca o contribuție la continuarea dezbaterii, în primăvara anului 2019, AEPD va convoca un grup de lucru în care autoritățile naționale de reglementare din domeniul protecției datelor, al legislației electorale și audiovizuale, vor putea explora și mai mult aceste interacțiuni, vor putea discuta provocările cu care se confruntă și vor putea lua în calcul oportunități de acțiuni comune, ținând cont și de alegerile viitoare pentru Parlamentul European.

Prezentul aviz susține că tehnologia și conduita de pe piață creează prejudicii din cauza dezechilibrelor structurale și a distorsiunilor. Îndemnăm la ajustarea stimulentei pentru inovație. Giganții și pionierii tehnologiei au profitat până acum de funcționarea într-un mediu relativ nereglementat. Domeniile de activitate tradiționale și conceptele de bază ale jurisdicției teritoriale, suveranitatea, dar și normele sociale, inclusiv democrația, sunt afectate. Aceste valori depind de o multitudine de voci și de echilibrul dintre părți. Această problemă nu poate fi abordată de o singură entitate sau de un singur sector. Protecția datelor este parte a soluției și probabil o parte mai mare decât ar fi de așteptat. Nu este suficient să ne bazăm pe bunăvoința unor entități comerciale care în ultimă instanță nu pot fi trase la răspundere. Trebuie să intervenim acum în interesul repartizării mai echitabile a avantajelor digitalizării.

Adoptat la Bruxelles, 19 martie 2018.

Giovanni BUTTARELLI

Autoritatea Europeană pentru Protecția Datelor

(1) Așa cum precizează Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Orlovskaya Iskra împotriva Rusiei, „Alegerile libere și libertatea de exprimare, în special libertatea de dezbateri politică, formează împreună temelia oricărui sistem democratic. Cele două drepturi sunt strâns legate între ele și se consolidează reciproc: de exemplu, libertatea de exprimare este una dintre «condițiile» necesare pentru a «asigura libera exprimare a opiniei persoanelor în alegerea legislaturii». Din acest motiv, este deosebit de important ca în perioada dinaintea alegerilor opiniile și informările de orice fel să fie lăsate să circule liber. În contextul dezbaterilor electorale, exercitarea nestrâmtă a libertății de exprimare de către candidați are o semnificație deosebită” (referințe omise din text), punctul 110. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171525>.

(2) 2014 – Aviz preliminar privind „Confidențialitatea și competitivitatea în era volumelor mari de date”; 2015 – Avizul 4/2015 Către o nouă etică digitală. Date, demnitate și tehnologie; 2015 – Avizul 7/2015 Răspunsul la provocările volumelor mari de date. O chemare la transparență, controlul utilizatorului, protecția datelor în fața de concepție și responsabilizare; 2016 – Avizul 8/2016 al AEPD Aviz privind aplicarea coerentă a drepturilor fundamentale în era volumelor mari de date.